

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКЛАДКОВОЇ МЕТАФОРИ В МОВОТВОРОСТІ ПРОЗАЇКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сучасні прозаїки у своїй художній творчості активно послуговуються прикладковою метафорою. Прикладкові метафоричні конструкції різнопланово характеризують художніх персонажів, конкретизують їх зовнішній вигляд, внутрішні якості, вдачу, поведінку, морально-етичні якості, рід занять, професію, національність, соціальний статус. Л. Кравець влучно наголошує на тому, що прикладки дають якісну характеристику осіб, предметів, явищ позамовної дійсності [3, с. 74]. Прикладка – це не звичайне іменникове означення, а порівняння останнього з цілою образною ситуацією, конкретно-чуттєвою картиною, активна конструкція для вираження індивідуально-авторських порівнянь [2], семантика прикладки має більш виразний характеризувальний потенціал [1]. Указуючи на ознаку предмета, прикладка водночас дає йому другу назву. Означуваний прикладкою іменник є основною назвою, а прикладка – уточнювальною, конкретизувальною. Характерною ознакою прикладки є її властивість становити з іменником цілісну єдність [4, с. 225].

Найпродуктивнішою моделлю прикладкових метафоричних конструкцій є *іменник + метафоричний іменник, який виконує функцію прикладки*, напр.: *ніс-долото, рука-щупальце, руки-шатуни, палець-сарделька, пальці-сосиски, рука-колода, вуста-півонії*. Пор.: *Його качина голова впала на груди, **ніс-долото** націлився у підлогу, показуючи, куди сказано було скласти зброю* (120, с. 60); *Євгена вразила схожість господаря офісу з медузою. Таке саме повне обличчя, прикрите окулярами, така сама **рука-щупальце*** (Б. Мельничук); *...усі братчики Момоти [...], подалися вперед настоббурчені і набичені, із загнутими в ліктях **руками-шатунами*** (В. Шкляр); *...шеф-кухарка вдарила її по руці й закрутила **пальцем-сарделькою** коло скроні...* (Любка Дереш); *Редька ж туманно пам'ятала татового похресника наче курчавим [...] із масним*

ротиком і **пальцями-сосисками** (І. Карпа); – *Не спиш? – Сплю... Завтра справ до біса. – Коханка не розплющує очей. Забирає **руку-колоду** з Макарової шиї* (Люко Дашвар); *Її **вуста-півонії** розкрилися рівно настільки, щоб у них змогла поміститися горошинка, і я почув відповідь: «Можна»* (Ю. Винничук).

Відчутної смислової вартісності надає функціонування у складі метафоричних прикладкових конструкцій антропонімів, які посилюють експресивність тексту, напр.: *Зіна-корзина, Уляна-зима, Таумі-пантера, Вася-турнікет, Хамойша-колесо, Стефка-собака, Хорхе-шимпанзе*. Пор.: *...тая Зіна, **Зіна-корзина**, вчителька, хі-хі, підходить і пильно дивиться на Івана* (В. Лис); – *Люди кажуть, дівчина та... що хату в мене купила... гола по хаті ходить. – Брежуть, – відказала **Уляна-зима*** (Люко Дашвар); *...карточку **Таумі-пантери** він ховає надійно* (В. Лис); *Я уявила [...] **Васю-турнікета** в метро, через якого щодня проходять нескінченні потоки людей* (50, с. 99); ***Хамойша-колесо** так розсердився на того чоловіка, що перекинувся...* (Т. Антипович); *...вже зовсім інша [...] сиділа на вранішній директорській нараді, тої **Стефки-собаки** вже не було* (І. Роздобудько); *У вітальню з коридору ввалилися два качки-носороги, за якими просунувся **Хорхе-шимпанзе*** (М. Кідрук). У наведених прикладах прикладка концентрує у собі суб'єктивно-експресивну оцінку із виразним негативним чи позитивним емоційним навантаженням, увиразнює художнє мовлення письменника і є потужним характерологічним засобом.

Невід'ємною ознакою функціонування прикладки є її здатність виражати суб'єктивні асоціації та авторську оцінку зображуваного. Оцінний компонент значення міститься найчастіше в тому іменнику, який функціонує як прикладка. Семантика цього слова й зумовлює позитивне чи негативне емоційне навантаження. Цим самим надається певне експресивне забарвлення реченню й тексту загалом. Експресивна функція прикладкових конструкцій у поетичному мовленні зумовлюється поєднанням денотативного значення з конотативним. Саме конотація прикладки дає можливість використовувати її для вторинної номінації [5].

Засобом вираження оцінки у мовотворчості сучасних авторів є прикладки, які вживаються на позначення соціального статусу, зовнішності персонажів, їх внутрішніх якостей, віку, напр.: *гостя-нава*, *пані-нава*, *дівчина-метелик*, *скупердяйка-редька*, *жінка-тигриця*, *качки-носороги*, *чоловік-гора*, *старець-цвіркун*, *дівчина-цукерка*. Пор.: *Господи, з яким виразом на обличчі ступала до їхньої вбогої оселі гостя-нава* (В. Лис); *...з машини – бачив такі в Тарнуві, Варлаві, Гдині – виходить пані-нава, розкішна, ніби з казки* (В. Лис); *Поруч сиділа дівчина-метелик. Якову було добре . Добре було Якову* (В. Лис); *Кинувши останній погляд на скупердяйку-редьку, він поволі почвалав геть із бабиного двору* (І. Карпа); *Звідки загроза? Від [...] жінки-тигриці* (71, с. 30); *У вітальню з коридору увалилися [...] качки-носороги* (І. Карпа); *...на газоні сліди чоловіка-гори, залиті водою* (Л. Пономаренко); *...коли заграв старець-цвіркун, потанцювала* (Л. Пономаренко); *...озирнувшись, вирвав аркуш із чорною шоколадною дівчиною. Дівчиною-цукеркою...* (В. Лис).

Іноді трапляється модель *метафоричний іменник*, який виконує функцію *прикладки + іменник*, яка позначає національність, професійну діяльність, особливості поведінки і характеризується оцінністю, емоційністю, експресією, напр.: *орангуанг-охоронець*, *гуси-менти*, *кабан-хуліган*, *орангуанг-латинос*. Пор.: *Вона наступала на Марину й майже притисла її до стіни. На здійснений нею галас уже біг орангуанг-охоронець* (І. Роздобудько); *...потім згадали давню шкільну традицію: для чого людей калічити та гусей-ментів дражнити, коли можна все ось так вирішувати, по-пацанячому...* (А. Кокотюха); *...син захотів папашу узнать. Сам уже вирос [...] кабан-хуліган, із ножом у кармані* (Т. Антипович); *Бритий чи не бритий, але [...] орангуанг-латинос виглядав вражаюче* (М. Кідрук).

Отже, аксіологічне стилістичне значення прикладкових метафоричних конструкцій у мовотворчості прозаїків ХХІ ст. виражає оцінне ставлення до денотата за принципом «позитивне-негативне», «добре-погане».

Список використаних джерел:

1. Арібжанова І. М. Уточнення і прикладка в сучасній українській мові // Мовні і концептуальні картини світу : наук. вид. : [збірник] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Б-ка Ін-ту філології. – Київ, 2011. – Вип. 36, ч. 2. – С. 63–72.
2. Єрмоленко С. Я. Єрмоленко С. Поняття стилістичного синтаксису // Systematyzacja pojęć w stylistyce. – Opole, 1992. – S. 57 – 62.
3. Кравець Л. В. Семантико-граматична структура метафори (на матеріалі поетичної творчості М. Зерова) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». – Київ, 1997. – 186 с.
4. Нагель В. В. Композиція та юкстапозиція як засіб формування оцінного потенціалу слова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 224–228.
5. Остроушко О. Функції прикладкових конструкцій у поетичному тексті (на матеріалі творів Л. Костенко, І. Драча) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D1%85%D0%B8%D1%85%D0%B8%D1%85/Ddownloads/spml_2011_16_95.pdf.